

1926

AZ ÜLLŐI ÚTON

Idegenül baktatok lefelé, a klinikák felé, mint félszeg vidéki, aki először jár erre. Senkit se köszöntök, senkit se ismerek, az én világom már messze jár, már régen – óh, mily régen – elhagyta ezt a hosszú, nyílt utat, az idő elmegy, az ifjúság elmegy, s az Üllői út itt marad, mint öreg, keleti istenszobor, melynek hátán századokon át sétálnak a madarak. Nincsen ebben semmi furcsa, Hérakleitosz igaza hömpölyög végig az életen, végigjárjuk utainkat, s azután lefekszünk valahol, ásott gödörben vagy korallós tengerfenéken. Talán ez így egyszerűen és csendesesen elgondolva nem is fájdalmas, csupán a találkozás szomorú, kedvesem.

A dolog tulajdonképpen úgy történt, hogy orvosok jöttek velem szemben, hangosak, vitakozók, elbizakodottak. Az anatómia és az élettan szakkifejezésével labdáztak, mint vijjogó gyerekek az üres háztelkeken. Valami hódító kedv és hit tombolt beszédükben és mozdulataikban, meghódítani az életet, a természetet, a halált. Mosolyogtak, mint katonák, akik sohasem voltak háborúban.

Az egyik kicsit elmaradt tőlük, egy könyvet lapozgatott, s ezért lassabban baktatott. Megismertem, s szinte felsikoltottam. Hirtelen megfogtam a kezét, és sietve mondtam:

– Tudom, hogy te nem ismered, de ne is keresd a nevem, a kilétem. Nem tartalak soká fel, mert tudom, hogy előadásra kell menned, hogy előre kell menned az étellel, az idővel. Nem akarlak viszsztatartani, csak arra kérlek, beszélj magadról valamit. Hogyan élsz, mit csinálsz, mit tervezel? Beszélj, kérlek, beszélj!

A megszólított fiatalember kissé furcsállotta a dolgot, de azért mosolygott, és beszélni kezdett.

– Hogy élek? Előadásokra járok. Reggel kémia, élettan, aztán anatómia meg szövettan. Délután boncolás vagy mikroszkopizálás.

– Azután?

– Az estém szabad, sokszor a délutánom is. Van egy kis barát-nőm, zeneakadémiára jár, és legtöbbször vele találkozom ilyenkor. Néha moziba megyünk, olykor színházba.

– Ellának hívják, ugye, és szőke a haja.

– Igen. Ella a neve – szőlt az ifjú, és gyengén elpirult. – Itt lakik a Német utcában.

– Tudom, tudom – bólintottam. – De más nőismeretséged nincsen?

– Igen . . . Egy asszony. Érdekes és vonzó teremtés.

Sóhajtott, majd lehajtotta fejét.

– Fájdalmat okozott neked? – kérdeztem.

– Hagyjuk ezt! – szőlt, és ismét mélyen lélegzett.

– No és a terveid? Beszélj a terveidről!

Erre rögtön felderült az arca, és boldogan, bőségesen bugyogtak szavai.

– Nagyon sok tervem van, és sokféle, azt se tudom, hol kezdem őket . . . Például valami embereket megváltó gyógyszert szeretnék feltalálni, mondjuk, a tüdővész szérumát. Még nem tudom, hogyan, tudásom még gyenge ahhoz, hogy máris belekezdjek, de én úgy hiszem, hogy nem azon az úton kell tovább menni, amelyen eddig mindenki elakadt. Valami nagy ötlet kell, vakító világosság, mely megmutatja a helyes irányt, mely elérhetővé teszi a célt.

– Beszélj még, olyan jó hallgatni téged.

– Társadalmi téren is lennének reformjaim – lelkesedett tovább a nyurga fiatalember. – A mai társadalmi rend, ugyebár, tele van hibával és igazságtalansággal. Alapos változtatásokra lenne szükség. A fő

hiba az, hogy jelenleg a pénz az egyedüli vásárlóeszköz, s így nagy eltolódások, nagy igazságtalanságok lehetségesek. A munkát is vásárlóeszközzé kellene tenni, mégpedig olyanná, mely nem lenne pénzre váltható. Egyes dolgokat csak munkautalványért lehetne venni, amely személyhez lenne kötve. A pénz jelentősége így kisebbedne, s a dolgozók tömege jobb anyagi körülmények közé kerülne. Persze, ennek a tervnek kidolgozása éveket igényelne, de én bízom benne, hogy a végén mégiscsak megvalósítható lesz . . .

– Beszélj! Beszélj! – kérleltem fojtogató torokkal.

– Művészi terveim is lennének, különösen a színház és a színjáték az, amit meg szeretnék reformálni. Nekem az a meggyőződésem, hogy a színjáték nem lehet üres, szórakoztató játék, a színháznak szerintem etikai célok felé kell törekedni vonzó, művészi köntösben. Valami szertartásfélét kellene belőle csinálni, miképp hajdan, a görög időben vagy ókeresztény templomokban a misztérium a valláshoz tartozott. A nézők ne legyenek passzív szemlélők, hanem hívők és szereplők. Ilyen színházakkal át lehetne formálni az emberiség lelkét . . .

Szinte a könnyek gyűltek szemembe ennyi jámbor, ostoba, ártatlan lelkesedés hallatára, illetve újra hallására. Hogy leplezzem meghatottságom, keményen szemébe nézek az ifjúnak, és kételkedve, gúnyosan kérdelem:

– És te elég erősnek hiszed magad mindezekre? Van benned elég hit, akarat, erő és kitartás? Te elfelejted, hogy az élet elgáncsolja az embert, és sokaknak szegi harci kedvét. Te még tapasztalatlan vagy, s nem tudod, mit jelent az: harcolni. Arra se gondolsz, hogy az emberek gyengék, csüggedtek, betegek, rogyantak lesznek a harcban.

– Fiatal vagyok, és erős vagyok! – válaszolta hetykén a barackarcú medikus, és kifeszíti mellét. – Nem félek a harctól, nem félek a gáncstól. A kétkedés, az óvatosság a gyengék és ostobák menedéke. Én hiszek a jövőben, a győzelemben, mert hiszek magamban.

Néhány medikus ment el mellettünk, és lelkes, fiatal barátom már búcsúzott is.

– Bocsánat, de el kell mennem . . . anatómia . . . nem mehetek ilyen lassan, mert lekésem . . . elfoglalják a helyem a korábban jövők. Bocsánat, de nekem most sietnem kell, előre kell mennem, mindig előre, mindig közelebb terveim megvalósulásához. Bocsánat . . .

Megemelte a kalapját, és loholva sietett a többiek után.

Utánanéztem, de hamarosan elvesztettem szemem elől. Eltűnt a rohanó és ügyvelgő emberek között, és én egyedül maradtam, mint

beteg, öreg harcos, akit az út mentén hagynak a fiatalok. Elment, és semmi különös nem történt, az Üllői úton minden a régi. Pedig nincs már hit, nincs már ifjúság, a nagy, büszke tervek is leomlottak már a hiábavalóság fásult porába. És az emberek csak mennek, mosolyognak, köszönnek, sietnek, az autó túlköli, a fuvaros káromkodik, a villamos nyikorog és fékez a megállónál. Csupán én hallom, hogy fent, a ködös füstfátyolban hogy zokog a múlt, mint Niobé, aki elvesztette gyermekeit. Csak én hallom ezt a zokogást, kedves – és elbúsultan taposom ifjúságom, vágyaim, terveim teremőjét: az Üllői utat.

SZERETKEZÉS A HALÁLLAL

*Ahi quanto a dir qual era è cosa dura
esta selva selvaggia e aspra e forte,
che nel pensier rinova la paura!*

Dante: Inferno

– Mi az?

Semmi. Csend. A halott őszi éjszaka mélyén ülök ijedt, düllelt szemmel, és semmit sem látok.

– Mi az? Ki keltett fel?

Sűrű, fekete csend, bongó, bűgő süketség, mintha óceán fenekén feküdnék. Valaki talán itt van a szobában, s az ajtó nyirkorgására vagy a léptek ropogására ébredtem fel? Talán lövés dördült el nem messze, és az hasította szét békés, bamba álmom? Talán segélyért sikoltott valaki a gonosz, barna, őszi ködben?

Semmit sem álmodtam, ólmos öntudatlanságban tespedtem eddig, s most hirtelen, titokzatosan, borzongtatósan felriadok, és vakon, kába, kótyagos öntudattal tapogatódzom, keresgélek a valóságban, amely fénytelen, hangtalan és hihetetlen, mint az álom. Élet és halál, álom és valóság összesimul, eggyé olvad tudatom fáradt, foszforos fényénél, mely sejtéseknél és borzalmaknál tovább nem világít.

Talán valaki szobámba lopódzott, és életemre tör. Talán már szívem felé irányította a fegyver csövét, s egy pillanat múlva megnyomja a ravaszt: egy kis lánglobbanás, és halott leszek. Halott. De hát élek-e most? Hol van az élet jele és bizonyága? Végigsimítom homlokom. De él-e a valóságban ez a mozdulat? Hol a valóság?

Ijedt, feltátott, halálvárós szemmel kémlelem a sötétséget, melyen nincs rés, nincs kiút. Be vagyok zárva ebbe a hangtalan, fénytelen ti-

tokzatosságba, mint fülledt, fulladt kriptába, melynek födelén hiába kopogtat emberi kéz vagy emberi hang. Mégis megpróbálom.

– Ki az? – kérdem, de magam se hallom hangomat.

Pedig érzem, hogy valaki itt van nem messze tőlem, és eljött gonosz gondolattal az életemért. Milyen különös. Újában állok valakinek, vagy talán olyan értékes az életem, hogy érdemes elvenni és töltenyt pazarolni rá? Valami megreccsen. Talán a szekrény, talán a padló a csontember alattomos léptei alatt. Kifeszítem a mellem, és várom a lövést, mint Goya dőlyfös forradalmárjai. Nem sajnálom az életemet, itt vagyok, készen vagyok, tessék! . . . Halántékom szinte megpattan a tikkadt, túlfeszített várakozástól. Sötétség. Fojtogató némaság. A halál előszobája. Most!

Lehunyam szemem, és várom a szív megbénulását. Lassanként belefáradok a várakozásba, fejem hátracsuklik, és ekkor azt látom, hogy egy sápadt ember, egy kísérteties alterego ül a zongoránál. Átlátszó, mint egy mágikus kép, kékes fényben villószik, és tüveges ujjain keresztül látni a fekete billentyűket. Beethovent játszom, az Adagio cantabilét a Pathétique-ből. Hajam ezüstösen fehér, mint nagyapámé, arcom nyűtt és ráncos, mint sárga lárva, és fejemen átüt a mögöttem lévő kép kerete. Azután víz, víz, meleg, ájult, végtelen víz, és én hápogósan úszom, de partot, sekélyest sose érek. Zizegős, gonosz sások rázzák röhögve törzsüket, és egyre távolodnak, mint Tantalosz lombjai. Nincsen talaj, nincsen part, nincsen remény, csak síkos, meleg víz van, és én már nagyon fáradt vagyok. Lemerülök, majd ismét felvetődöm. Elbukom, majd ismét feltápáskodom. Az út mentén szálas jegenyék, és a réseken a holdfény hull be szabályos, széles sávokban. Menekülök az éji úton lihegve, bukdácsolva, fulladó térddel. Lovasok üldöznek fekete körgallérban. Kopognak, suhognak és félelmetesen közelednek. Én pedig folyton elesem, és már semmi reményem sincs, hogy elmeneküljek előlük. Utolérnek. Tőr villan meg fekete gallérjuk alól. Hátba szúrnak. Sikoltok, de hangom már üres hápogás. Véresen terülök el a jegenyés úton, és nem messze egy házból meleg, sárga világosság hunyorog. Ha odáig jutnék . . . Ott bekötöznék a sebem, és piros bort adnának inni, hogy elcsorgott véremet visszanyerjem . . . De hiába. Gyengülök, mint őszi nap, szédülök, ajkamon megfagy a szó és a sóhaj . . .

– Mi az?

Messziről nyugodt ezüstsárkányok úsznak, hfnak, közelednek, mint éber hajnalhírnökök, és lassan arra eszmélek, hogy az ólmos,

hideg reggel feszegeti a zsaluk réseit. A székek, az asztal, a váza árnyképei lassan, lomhán kirajzolódnak, és értelmet nyernek. A halál fekete köntösét megszaggatja az élet.

Íme hát: ismét eljön értem az élet, hogy szürke napjának szolgája legyek.